

Nr 201

av herr Svensson i Malmö m. fl.
angående vårdnaden av barn utom äktenskapet.

Utgångsläget

Vårdnaden om barn till ogifta föräldrar blir ett alltmer påträngande problem, principiellt såväl som praktiskt.

Vid 1973 års familjerättsreform förbigicks frågan. Denna reform gav uttryck för en viss strävan att utjämna skillnaderna i rättsläge för olika samlevnadsformer och olika kategorier barn. Alltjämt råder dock för barn till gifta och barn till ogifta föräldrar helt olika regler rörande den rättsliga vårdnaden. Barn till gifta föräldrar har automatiskt samma rättsliga anknytning till bägge föräldrarna. Det gäller även när föräldrarna icke sammanlever. Barn till ogifta föräldrar har full rättslig anknytning till endast ena föräldern. Det gäller även när föräldrarna sammanlever.

Bakgrund

Den bristande konsekvensen i rättsläget är en kvarleva från gammal tid. Vissa gammalnordiska rättstraditioner fäste ringa avseende vid barns legitimitet. I strävandena efter en enhetlig nationell lagstiftning blev emellertid den på privat jordägande och kyrklig moraluppfattning grundade synen dominerande. Under många århundraden har till det legala äktenskapets förmenta skydd en skoningslös diskriminering upprätthållits mot icke legaliserade förbindelser och mot utomäktenskapliga barn. Barn utom äktenskap nekades en mängd viktiga civila rättigheter. Deras sociala situation har långt fram i nyare tid tillhört de mörkaste och mest tragiska kapitlen i svensk socialhistoria. Det förhållandet att dessa barns rättsanknytning legat hos modern bidrog indirekt till deras dåliga situation, då de härigenom dessutom utsattes för de allmänna verkningarna av diskrimineringen mot kvinnorna.

Under 1800-talet ökade antalet barn utom äktenskap starkt. Sent omsider framtvingade detta rättsliga reformer. Ett uttryck härför var 1917 års lag om barn utom äktenskap. Först 1969 kom likställighet i arvsrätt. 1973 genomfördes lika regler vid föräldrars tvist om vårdnaden och därmed i barnens rätt till det bästa hemmet. Ett förslag från de familjelagssakkunniga att ogifta sammanlevande föräldrar skulle kunna erhålla gemensam rättslig vårdnad upptogs dock ej av proposition 1973:32.

Av de gamla rättsliga olikheterna mellan barn i ä och u ä återstår alltså nu endast olikheten i anknytning till föräldrarna.

Skälen för lagändring

Frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar har kommit att de senaste åren beröra allt fler vuxna och barn. Samboende utan äktenskaps ingående blir en allt vanligare samlevnadsform. Sålunda har antalet ingångna äktenskap sjunkit från 61 100 år 1966, då det kulminerade, till 36 600 år 1973.

Antalet utomäktenskapliga barn visar en ständig ökning. År 1962 föddes 13 300 barn utom äktenskap. År 1973 var antalet 31 100. De utomäktenskapliga barnen ökar ständigt sin andel av totala antalet födda. Samtidigt har antalet barn födda inom äktenskap efter 1965 stadigt sjunkit. De utomäktenskapliga barnens andel av de årligen levande födda stiger. År 1962 utgjorde denna andel 12,2 %, år 1973 hade den stigit till 27,9 %. En rad skäl talar för att såväl antalet som andelen kommer att ytterligare stiga. Det bör också observeras att andelen har snabbt ökat efter 1970.

Det samlas i Sverige ingen korrekt statistik över antalet ogifta samboende föräldrar och deras barn. Alla omständigheter talar dock för att detta antal snabbt och kraftigt stiger. På detta tyder bl. a. den ovanligt starka stegringen i antalet ensamstående med barn efter 1965, liksom tendenserna beträffande hushållsstrukturen och äktenskapsfrekvensen.

Enligt folkräkningen 1965 var antalet barn till ensamstående föräldrar 153 000. Enligt folkräkningen 1970 hade det stigit till 239 000. Olika undersökningar tyder dels på att ogifta mödrar utgör den klart största gruppen inom nämnda kategori, dels på att det är synnerligen vanligt att ogifta "ensamstående" föräldrar i verkligheten sammanlever med sina barns andra förälder. Utvecklingen av äktenskapsfrekvens och antal utomäktenskapliga barn talar klart för att nämnda förteelse blivit allt vanligare och särskilt de senaste åren ökat väsentligt.

Vi kan alltså fastslå att redan det faktum att problemet berör ett stort och växande antal människor är ett starkt argument för en ändring av lagstiftningen.

Det finns dock även en rad andra tungt vägande synpunkter. Vi anför här några. Ur praktisk synvinkel är det en klar olägenhet att endast den ena av två samlevande föräldrar rättsligt kan företräda barnet. Detta försvårar möjligheterna att dela på föräldrauppgifterna.

Indirekt utgör det förhållandet att barn u ä primärt står under moderns vårdnad ett praktiskt och psykologiskt motiv för en starkare bindning av modern till vådarrollen än som annars skulle framgått. Detta står uppenbart i vägen för den utjämning i fråga om fördelningen av uppmärksamheten gentemot barnen som i dag allmänt anses önskvärd.

En rättslig olikhet mellan två föräldrar kan lättare skapa eller accentuera oenighet och störningsmoment i samlevnaden och uppfostran än vad en rättslig jämlikhet gör. Då den rättsliga olikheten dessutom i praktiska sammanhang lätt framgår och observeras av barnen, kan den föranleda undran

eller omotiverade funderingar om varför den ena föräldern av samhället inte accepteras som förälder.

I speciella situationer kan det faktum att ena föräldern ensam rättsligt förfogar över barnets förhållanden leda till att andra föräldern skjuts åt sidan vid för barnet – och indirekt för hela familjen – viktiga avgöranden.

Om en samlevnad mellan ogifta föräldrar upplöses, får den ena föräldern ett automatiskt försteg gentemot den andra i förhållande till barnet. Den rättslige vårdnadshavaren kan medan en eventuell vårdnadstvist pågår hindra andra parten att ha kontakt med barnet. Detta sätt att påverka förhållandena strider mot lagstiftningens anda, då det ingriper i den förutsättningslösa bedömningen av vem som är den bästa föräldern. Det försvarar också påtagligt möjligheterna till överföring av vårdnaden i de fall den rättslige vårdnadshavaren är den sämre av de båda parterna. Särskilt allvarliga följder får det dröjsmål med överföringen av vårdnaden som med nuvarande rättsordning följer när den rättslige vårdnadshavaren eventuellt utvecklar bristande lämplighet som vårdare.

Som synnerligen allvarlig måste betecknas den nuvarande rättsordningens följder i händelse av den rättslige vårdnadshavarens död. Barnen ställs då utan vårdnadshavare i ett läge där de redan drabbats av ena föräldrarnas död. Den efterlevande föräldern tvingas starta ett rättsärende i ett läge där trygghet och återhämtning för familjen är det angelägnaste behovet. Fram till dess vårdnadsfrågan lösts saknar den efterlevande föräldern rättslig behörighet att företräda barnen. Hela denna situation strider grovt mot barnens bästa.

Den mest extrema varianten på ovannämnda situation inträffar ifall vid vårdnadshavarens död någon annan än den efterlevande föräldern startar en vårdnadstvist. Osäkerheten för barnen kan då bli synnerligen svår och utdragen. Det mest skandalartade fallet av denna typ inträffade nyligen i Stockholm: två späda barn berövades vid moderns död all föräldrakontakt och placerades på barnhem under nio månader i väntan på vårdnadsfrågans avgörande – detta trots att den efterlevande fadern av socialmyndigheten betecknades som normal och lämplig förälder. En så uppenbar skada för barnens vitala intresse skulle aldrig kunnat inträffa om den efterlevande föräldern redan varit rättslig vårdnadshavare. Giftna föräldrar är automatiskt garderade mot en sådan situation.

Såsom praktiskt och logiskt direkt stötande måste slutligen betecknas det förhållandet att två ogifta föräldrar obehindrat kan överflytta den rättsliga vårdnaden från den ena till den andra men aldrig båda vara vårdnadshavare. Lagen förbjuder alltså det som bäst svarar mot en normal samlevnads- och familjesituations behov: den ömsesidiga rättsliga vårdnaden.

Argumenten mot gemensam rättslig vårdnad

När lagutskottet 1973 och 1974 behandlat motioner med liknande yrkanden som denna, har utskottet i huvudsak anfört tre argument mot en

lagändring. Vi kommenterar dessa i tur och ordning.

1) Utskottet hävdade 1973 att det saknade betydelse för barnet om båda föräldrarna var rättsliga vårdnadshavare.

Kommentar: Argumentet vittnar om en lättvindighet och oförståelse för de risker som slagsidan i rättsligt hänseende praktiskt medför. Särskilt iögonfallande är oförståelsen för vad som kan inträffa om den ende rättsliga vårdnadshavaren dör eller blir oförmögen att utöva vårdnaden.

2. Utskottet har gjort gällande att olägenheter kunde uppstå som följd av att myndigheterna vid upphörandet av samlevnaden mellan ogifta föräldrar inte automatiskt får möjlighet att ta ställning till vårdnadsfrågan. Den rättsliga vårdnaden kan alltså kvarligga hos en förälder, som separerat från den övriga familjen och ej har del i den faktiska vårdnaden.

Kommentar: Invändningen är formellt riktig men saknar praktisk relevans. Två fall är tänkbara. Antingen önskar föräldrarna bevara den gemensamma rättsliga vårdnaden. Man får då förutsätta att de gör detta, därför att de uppfattar den som positiv för sig och barnen. I så fall har myndigheterna ingen anledning att inskrida i saken. I det stora flertalet fall finns dock starka och självklara motiv för den faktiske vårdnadshavaren att göra sig till ensam rättslig vårdnadshavare – härför talar bl. a. viktiga ekonomiska motiv (underhållsbidrag, vissa sociala förmåner, företräde till samhällelig barn tillsyn). Det står också den faktiske vårdnadshavaren fritt att söka socialmyndighets bistånd i frågan. Problemet får därför betraktas som ringa.

3. Utskottets talesman hävdade i kammardebatten den 6 mars 1974 att de nyligen genomförda lagändringarna den 1 januari 1974 borde studeras till sina verkningar innan man på nytt tog upp frågan.

Kommentar: Argumentet är i sak felaktigt. Familjerätsreformen den 1 januari 1974 berörde icke frågan om gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. Gällande bestämmelser i detta stycke fastslogs både i 1949 års föräldrabalk och 1917 års lag om barn utom äktenskap. Studietiden har alltså varit minst 38 år, vilket får betecknas som tillräckligt.

Man finner sålunda att invändningarna mot gemensam rättslig vårdnad för ogifta föräldrar är ringa eller ovidkommande – särskilt i jämförelse med den ökade trygghet en reform i berörd riktning skulle kunna skapa för barnen.

Motionärernas förslag

Vi förordar inte något generellt införande av gemensam rättslig vårdnad för ogifta föräldrar. Varje enskilt fall förutsätter dels gemensam ansökan från föräldrarna, dels en domstolsprövning. Ansökningar i fall, där domstolen bedömer arrangemanget vara uppenbart stridande mot barnets bästa, skall då kunna avvisas. Man får på detta sätt en tillfredsställande kontroll, samtidigt som man tillgodogör sig en lagreforms vinster och kan studera dess vidare verkningar.

Hemställan

Mot bakgrund av det anförda hemställer vi att riksdagen hos regeringen anhåller om proposition med förslag om sådant tillägg till föräldrabalken att gemensam rättslig vårdnad för ogifta föräldrar möjliggöres i den form som framgår av här bifogat förslag till lagtext.

Föräldrabalken kap. 6 § 12

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

--- särskilt förordnad förmyndare.

--- särskilt förordnad förmyndare.

Äro föräldrarna ense om att de gemensamt skola utöva vårdnaden, skall rätten på ansökan härom förordna i enlighet med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa.

Vad i 2-4 och 10 §§ stadgas ---

Vad i 2-4 och 10 §§ stadgas ---

Stockholm den 17 januari 1975

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

INGA LANTZ (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

C.-H. HERMANSSON (vpk)

KARIN NORDLANDER (vpk)